

בס"ד

גליון שבועי עזרת אליעזר שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה פרשת וארא גליון 11

פרשת וארא - תשע"ט.¹

ש. מצינו בתורה (שמות ז' יב') שהמטה של משה רבינו כשנהפך לנחש ובלע את כל המטות של החרטומים, נעשה לו נס בתוך נס, שהוא גם בלע את כל המטות של אחרים ונשאר אותו הדבר כבתחילה. לאיזה צורך הקב"ה עשה את הנס הנוסף שהמטה ישאר אותו הדבר כבתחילה, וכי מה אכפת אם יהא המטה יותר עבה, הרי זה לא דומה לחלומות של פרעה ששם היה צורך שהפרות הרזות ישארו כבתחילה כדי לרמוז שלא יהא ניכר כלל אח"כ שנות השובע, אבל כאן לפני פרעה מה הענין בנס הנוסף.
ת. להראות להם שאין ממש בדבריהם.⁴

ש. מצינו שהחרטומים במצרים הצליחו להפוך את המים לדם, מדוע לא הצליחו להפוך בחזרה את הדם למים.
ת. יכולים רק לקלקל ולא לתקן.

ש. מצינו בגמ' בברכות כו' ע"ב שהאבות תיקנו תפלות. האם משה רבינו הקפיד להתפלל שחרית מנחה ומעריב בכל יום.
ת. בודאי.⁵

ש. אם משה רבינו היה מתפלל כל יום את כל התפלות, לפי"ז יש לעיין כיצד התפלל שחרית בימים שהוצרך לעמוד לפני פרעה, הרי בתורה נאמר בחלק מהמכות שהקב"ה מבקש ממנו להשכים בבוקר לצאת ליאור

ש. מדוע בפרשת וארא (שמות ו' כ') שהתורה כותבת על לידת אהרן ומשה לא נזכר גם מרים שהיא בת של עמרם ויוכבד.
ת. זכרים קתני.

כתוב בפסוק "ויקח עמרם את יוכבד לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה". צ"ב מדוע עד כה לא הוזכר שם אביו ושם אמו של משה רבינו אלא רק אחר שנצטווה להיות הגואל הוזכר שם אביו ושם אמו.
ת. כי אז נוגע לסיפור.²

ש. בפרשת וארא כתוב (שמות ו' כו') "הוא אהרן ומשה וגו'". אומר רש"י "יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד". קצת קשה איך שייך לומר ששקולין כאחד, הרי לא קם כמשה רבינו נביא בישראל בכל מעלתו.
ת. ולא קם כאהרן נביא שנתנבא כ"כ הרבה שנים.

ש. האם כוונת רש"י בשם חז"ל שהם שקולים כאחד רק בענין להוציא את ישראל ממצרים.
ת. אין צריך לכך.³

1 לבקשת מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א אין לסמוך על מה שאני עונה מקופיא.

הגליון הוא מהדורת ביקורת ועריכה של קונטרס עזרת אליעזר, תשובות שזכינו בס"ד לקבל בכתב יד ממרן שליט"א.
הערות ניתן להעביר למשפחת קרביץ.

כולנו תפילה שאי"ה נוכל במשך השנים להשלים את השו"ת על כל הפרשיות, ועל עבודת התפילה.
הגליון יוצא לזיכוי הרבים, ואין להשתמש בזה לשום דבר אחר ללא רשות, וכל הזכויות שמורות.

² כך מובא בספר אשיחה ח"א עמוד פא' ששאל לרבינו שליט"א.

³ בספר אשיחה ח"א עמוד פ' מצאתי ג"כ ששאל לרבינו שליט"א שצ"ב שבחורה מבואר שמשה רבינו מבחר המין האנושי א"כ מי ידמה לו ומי ישווה לו ומה הביאור בדברי רש"י. והשיב לו רבינו שליט"א "שניהם ידעו את התורה בשווה, ואולי אפשר לומר שהיו שווים רק לפני מתן תורה אך לאחר מתן תורה בודאי משה רבינו הפליג בגדלותו על כל המין האנושי. עוד יראה לומר שהיו שווין בידיעת התורה מ"מ בעונה ונבואה משה רבינו עלה על מדתו של אהרן.

⁴ מצאתי שהגה"צ ר' שלמה וולבה זצוק"ל בשיעורי חומש שמות עמוד סז' מבאר שהחרטומים במצרים ידעו כיצד להתמש בכוחות הטומאה ולעשות על ידם כמה דברים, כאן אהרן הפך את מטהו לנחש, וגם החרטומים. כאן היו צריכים כוחות הקדושה להתמודד עם כוחות הטומאה. משה רבינו היה צריך לנהל מלחמה עם חרטומי מצרים ועם להטיהם, ולהראות שיש כוחות הקדושה שאי אפשר להשוות אליהם כלל את כוחות הטומאה, לכן אחרי שהנחש חזר להיות מטה הוא בלע את כל המטות שלהם, שאת זה כוחות הטומאה לא יכולים לעשות כי אם כוחות הקדושה.
לענ"ד יראה לומר בס"ד, ידוע שהמטה הזה היה ראוי לעשות בו את כל האותות, ובוה מלמדים אותנו, שגם כשהוא גודל, משאיר להנמיך עצמו בלי להתגאות, ורק כך אפשר להמשיך בו לעשות את כל האותות. והמסר בנס הזה היה להראות שדרכם של הרשעים, שברגע שמצליחים להשפיל את השני, אז הם שמחים ומתגאים, אולם משה אהרן, גם כשצריך לבלוע, אינו מתגאה וממשיך להרגיש אותו עץ ממש. כי הוא לא קיים לעצמו, בו עושים את רצון ד' יתברך.

⁵ יש פני יהושע בברכות לב' שמבואר להדיא שהתפלל שחרית מנחה ומעריב, כי עושה חשבון של תקט"ו תפלות שהתפלל משה כמנין ואתחנן על מנת להיכנס לארץ ישראל.

בס"ד

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וארא
גליון 11

שמברכים על מלך בשר ודם, שנתן מכבודו למלך בשר
ודם.

ת. א. ברכות חכמים תקינו.
ב. ראוהו כל יום.

ש. כתוב בפסוק והדגה אשר ביאור מתה. והנה במדרש
רבה סימן יג' א"ר אבין הלוי ברבי ממכת דם העשירו
ישראל כיצד המצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה
מים והמצרי הולך למלאות את הקיתון מתוכה מוציאה
מלאה דם וישראל שותה מים ומכרו המים למצרים
והעשירו. וצ"ב איך מותר היה ליהודים ליטול כסף
ממצרים במכת דם הרי אסור ליהנות ממעשה ניסים.

ת. אחרי שזכו בזה אינו מעשה ניסים.⁷
שו"ת עם מרן שליט"א על עניני תפילה
לחיזוק עבודת התפילה.

המשך מעלת עשרה ראשונים.

⁷ כן מובא בספר אשיחה ח"א עמוד פב' שנשאל רבינו
שליט"א.

אולי אפשר לומר בס"ד ע"פ מה שהיה רגיל מרן המשגיח
הגה"צ ר' מאיר חדש זצוק"ל לפרש את מה שאומרים
בתפילה המחודש בטובו בכ ליום תמיד מעשה בראשית,
שאת זה ראו כלל ישראל במצרים, שהקב"ה לא ברא את
הבריאה בתחילת הבריאה, ומאז היא מתנהלת מאליה, אלא
כסדר המחודש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, כאמור
לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ולא עוד, אלא שעם
ישראל ראו שאין בריאה אחת לכולם בשווה, אלא לכל
אחד הקב"ה ברא את הבריאה בשביל מה שהוא צריך. רק
יש דברים שיכולים כמה ליהנות באותו זמן, אבל למעשה
הקב"ה ברא את הבריאה בשביל כל אחד ואחד כפי שחז"ל
אומרים בסנהדרין לו' ע"א חייב אדם לומר בשבילי נברא
העולם. ואת זה ראו במכת דם, שאין בריאה של מים
מפעם, אלא כסדר הקב"ה בורא את המים, ולא רק בריאה
כלית, אלא בריאה לכל אחד ואחד, בריאה ליהודי זה מים,
ובריאה אחת באותו רגע של דם. א"כ כך הוא סדר הבריאה
שהקב"ה מחודש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית,
וא"כ אין כאן איזה נס מיוחד ש ליצירת דם או מים, אלא זה
הבריאה שהקב"ה כעת בורא לכל אחד את מה שהוא צריך,
ליהודי יהי' מים, ולמצרי דם, וזהו יסוד האמונה עד שאומר
הארחות חיים להרא"ש שמי שאינו מאמין ביציאת מצרים
אינו מאמין שהקב"ה ברא שמים וארץ. וא"כ עם ישראל
במצרים ראו בחוש אמונה, ראו בורא עולם שבורא עבור כל
אחד את מה שהוא צריך לטובתו, ולא ראו בדם נס יותר
גדול מהבריאה של המים, ראו השגחה פרטית של יצירה
לכל אחד, וכמו שיכולים ליהנות מהמים שכעת הקב"ה ברא
עבורם, יכלו ליהנות מהנסף שהמצרים שילמו להם, שהבינו
שכעת לומדים להכיר בורא עולם, להכיר את המחודש בטובו
בכל יום תמיד, עד כמה הקב"ה דואג להם, וכשחיים שהכל
זה בורא עולם, אין בעיה ליהנות ממעשה ניסים, כי כל הטבע
זה נס אחד גדול.

ולהמתין שם לפרעה, א"כ בהשכמה נצטרך לעמוד ליד
פרעה, ומתי לפי"ז התפלל שחרית.

ת. א. הספיק.
ב. בזמן הנץ.⁶

ש. לסוברים שתפלה זה דרבנן. האם משה רבינו הוצרך
קודם ללכת בקול ד' לפרעה להזהירו על המכות
ולהתרות בו ורק אח"כ להתפלל.
ת. ביחד.

ש. גם לסוברים שתפלה זה דאורייתא, האם לפני מתן
תורה כשהתפלל האבות ומשה רבינו, נחשב שקיימו
מצוה דאורייתא, כי קיימו כל התורה, או שלא נחשב
שקיימו מצוה דאורייתא כי הרי לא נצטוו.
ת. כן.

ש. האם שייך לומר שנחשבו לפני מתן תורה כמי
שאינו מצווה ועושה, בדיוק כמו נשים בזמנינו במצות
עשה שהזמן גרמא שפטורות ומקיימות מצוה.
ת. כן.

ש. בפרשת וארא כתוב (שמות ז' טו') "לך אל פרעה
בבקר הנה יצא המימה וגו'". אומר רש"י "לנקביו,
שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו,
ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו". העולם
שואל, איך התכוין עי"ז לומר שהוא אלוה, הרי ודאי
שהמשיך לאכול ולשתות כמו כל בשר ודם, כי הרי יש
לו גוף ותאות אכילה, א"כ איך אומר שהוא אלוה, הרי
כל שאר העבודה זרה הוא לא אוכל ולא שותה כלל.
ת. התחבא בחדר לפני מחדר ואכל.

ש. עוד צ"ע, שאם המטרה שהקב"ה שלח את משה
דוקא לשם, כדי לתפוס את פרעה בשקר שהוא לא
אלוה ולכן יוצא כל בוקר לנילוס רק כדי לשקר על
הציבור במצרים, ומשה כשבא לשם, תפס את שקרו,
א"כ בהמשך מדוע מצינו שהוצרך עוד כמה פעמים
שמשלח ילך דוקא לשם, כמו שנזכר לפני מכת הערוב
שהקב"ה שלח אותו לשם, וכן לפני מכת דבר. וכי לא
די בפעם הראשונה שהלך לשם והוכיח לפרעה כמה
הוא משקר.
ת. הרשע הזה לא רצה להודות.

ש. האם משה ואהרן כשבאו בשליחות לפרעה הרשע
להוציא את בני ישראל, היו צריכים לברך עליו הברכה

⁶ בהזמנות אחרת נשאל בנוסח אחר קצת.

בס"ד

גליון שבועי עזרת אליעזר שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה פרשת וארא גליון 11

האם אפשר להביא ראיה לדברים שזה אמת, ראיתי מביאים בשם הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א שהביא בשם הבן איש חי שאמר כי מי שבא זריז לתפילה מובטח לו שמלאכי השרת מזרזים את תפלתו עד כסא הכבוד. מבואר ג"כ שזה מידה כנגד מידה, שעד כמה שהוא זריז לתפילה, זוכה שמזרזים את תפלתו שיעלה מיד להקב"ה. א"כ מי שמקדים לבוא לכבוד את הקב"ה בתפילה לפני הזמן, מקדימים להכניסו לדין בימים הנוראים.
ת. הדברים נכונים.⁹

ברכת אשר יצר.

ש. בחור שהוא ורבו עומדים בתור ליטול ידיים לברכת אשר יצר, האם הבחור צריך ליתן לרבו ליטול בתחילה, או שזה גנאי שמראה שרבו צריך ליטול ידיים וטמאים ידיו.
ת. יכבדו.

ש. בחורים עומדים בתור לפני התפילה להכין עצמם ליד חדרי בית הכסא ולפתע רואים שם גם את רבם עומד להכין את עצמו לפני התפילה, האם צריכים הבחורים ליתן לרב שלהם שיקדים אותם, או שבכ"ג שמדובר בדבר של גנאי לא צריך לכבדו.
ת. כרצונו.

ש. כשעומדים בחורים מבוגרים וצעירים בתור ליד בית הכסא להכין את עצמם, האם הבחורים הצעירים צריכים ליתן כבוד לבחורים המבוגרים שיכנסו לפניהם, מדין קדימה.
ת. כנ"ל.

ש. כשרואים בתור בחור כהן שרוצה להכנס לבית הכסא, האם יש על זה דין וקדשתו ליתן לו להכנס לפני אחרים או לא.
ת. כנ"ל.

ש. נפוץ היום בבתי כנסיות ובבתים לזיכוי הרבים לתלות את כל נוסח ברכת אשר יצר על הקיר למען יברכו ברכה זו מתוך הכתב ולא בעל פה. וכן נפוץ לתלות ברכת מעין שלש על הקיר בבתי. מדוע אין זה

ש. הגמ' בראש השנה ח' ע"ב לגבי הדין בראש השנה מביאה "דאמר רב חסדא מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין וכו'. ואבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף". ולכן גם כלל ישראל נכנסים לדין לפני שאר אומות העולם. כמדומה שבעלי המוסר אומרים, שגם בכלל ישראל עצמו לא נכנסים כולם לדין בבת אחת, שהרי חז"ל אומרים בראש השנה יח' ע"א שכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ומבואר שאי אפשר לעבור ביחד אלא כל אחד לחוד. א"כ בתוך כלל ישראל עצמו מי זוכה להכנס ראשון לדין כמה שיותר מוקדם לפני שאר כלל ישראל, להקדים לפני שח"ו יהא חרון אף.
ת. ת"ח.

ש. האם שייך לומר כזה דבר שגם אצל הקב"ה הכהנים נכנסים תחילה לדין כי יש וקדשתו ואח"כ הלויים ובסוף כלל ישראל.
ת. הכהנים.

האם תלמידי חכמים נכנסים לפני כולם, כי אפילו ממזר ת"ח וכהן גדול עם הארץ, ת"ח קודם כי יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.
ת. כן.

ש. שמעתי מת"ח שליט"א מרביץ תורה גדול שרצה לומר, שכל מי שכל השנה מקפיד לבוא לפני הזמן של התפילה והלימוד, מדה כנגד מידה זוכה שבימים הנוראים הקב"ה מקדים לדון אותו תחילה, ונותן לו להיכנס כמה שיותר מוקדם. אבל מי שכל השנה מאחר לבוא לזמן של התפילה וללימוד, מידה כנגד מידה נענש שהקב"ה נותן לו לבוא מאוחר לדין בימים הנוראים.
האם אפשר לפרש כן.
ת. נכון.⁸

ש. שמעתי מת"ח גדול שליט"א מרביץ תורה, שמצינו בחז"ל בראש השנה שמלך נכנס תחילה לדין בר"ה לפני שיהא חרון אף, וכך כלל ישראל נכנסים יותר מוקדם לפני שאר אומות העולם. וגם בכלל ישראל עצמו יש שנכנסים כמה שיותר מהר, ורצה לומר איזה הרגשה, שמי שמזדרז לבוא תמיד לפני הזמן לתפילה וללימוד, מידה כנגד מידה זוכה שהקב"ה מכניסו קודם לדין כמה שיותר מוקדם, כמו שהוא הקדים לבוא.

⁹ בעלון דברי אמת גליון מס' 1 מתורתו של המשגיח הנה"צ ר' דב יפה זצוק"ל הביאו מה שאמר לו המשגיח הנה"צ ר' מאיר חדש זצוק"ל, שמי ששומר את הסדרים, הסדרים שומרים עליו.

⁸ כן שמעתי מהגאון ר' ברוך דוב דיסקין שליט"א מראשי ישיבת אורחות תורה, בשיחה בכולל הליכות משה שאמר שכך נראה לו בהרגשה.

בס"ד
גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וארא
גליון 11

ת. אפי' בהמות.¹²

נחשב כמניח ספר פתוח ויוצא שמבואר בחז"ל שאין לעשות כן.
ת. נעשה להם.¹⁰

ש. יצא מבית הכסא והתחייב בברכת אשר יצר, ובינתיים שמע ברכה אחרת לפני שנטל ידיו לברכת אשר יצר, האם יענה אמן, או שרוח רעה שורה עליו ולא יענה אמן, ושאר דבר שבקדושה.
ת. עי' שונה הלכות סימן רכז' דין ו'.¹¹

ש. מדוע מאריכים בברכת אשר יצר לומר "את האדם", די לומר אשר יצר אדם בחכמה.
ת. לאפוקי בהמה כי באדם יש חכמה יתירא.
ש. בברכת אשר יצר אנו אומרים "שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם". מהו הכפילות שאומרים פעמים "אחד מהם", וכי לא שייך לומר שאם יפתח או יסתם אחד מהם ונאמר דקאי על תרוויהו.
ת. זה סכנה בפני עצמו, וזה סכנה בפני עצמו ואינם אותו סוג סכנה.

ש. בברכת אשר יצר מסיימים "רופא כל בשר", מה הדגשה "כל בשר", די לומר רופא כולם ומפליא לעשות.

¹⁰ במשנה ברורה סימן מ' ס"ק ג' מבואר שמותר לכתוב פסוקים בניד ולתלותן בפתח בית הכנסת, ולפי"ז יש מקור לתליית אשר יצר וכדומה.

בספר דרך שיחה עמוד רסח' מצאתי שמספר רבינו שליט"א בשם אמו ע"ה שהיתה נוהגת להניח סידור פתוח בלבו נרונה ליד נרות השבת כסגולה שלא יהיה שריפה כשהיה חשש, כגון שהשלהבת היתה עולה, או כשהיתה הולכת מביתה, ואמרה שכך עשו בקוסובה. ומה שמותר להניח סידור פתוח, כיון שהוא לצורך ואין בזה בזיון, וביותר זה כבוד הסידור שבזכותה לא ישרף.

¹¹ שם כתב רבינו שליט"א היה הולך במבואות המטונפות או שהיה בבית שמקצבין בו בשער שיש שם ריח מעופש מאד ואסור לדבר שם דברי תורה או שהיה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור ימהר לצאת ואם אין מספיק ליטול ידיו במים או בשאר מידי דמנקי סמוך לשמיעתו תוך כדי דיבור יכול לברך בלא נמילה ואע"ג שהיוצא מבית הכסא צריך ליטול ידיו התירו לו כאן שלא יפסיד הברכה ובלבד שלא עשה צרכיו וגם לא נגע בידיו במקום המטונפות דבזה א"י לברך עד שיטול ידיו.

באשרי האיש ח"א עמוד ז' אות כד' מביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שהיוצא מבית הכסא ועדיין לא נטל ידיו אסור בעניית אמן ואין דינו כמודה אני. וכן כל ידים הצריכות נמילה אין לו לענות אמן כל זמן שלא נטל ידיו. בשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן ה' כתב שתלוי אם ידיו מטונפות מנגיעת הגוף או שרק חשש רוח רעה.

¹² כעין זה ראיתי בספר ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמוד כד' שכתב וז"ל "ומזכירים את הבשר ולא את הדם ואע"פ שיש גם מחלות בדם רח"ל, ובאמת בשער זה כלום והעיקר המכוון על האדם, אבל בכל בשער לכאורה המכוון לכלול גם את הבעלי חיים, וכדמצינו דכתיב בפרשת נח ו' יג' קץ כל בשר בא לפני, דבעלי חיים נכללים בזה".
הרה"ג ר' משה מונק שליט"א ר"מ בשיבת דרכי משה אמר לי תירוק אחר שאף אמר זאת לרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א ואמר לו עשה דברי מעם, שהנה בגמ' בסוטה ה' ע"א אומרת הגמ' "א"ר זירא בשער כתיב ביה ונרפא, אדם לא כתיב ביה ונרפא". אמר רש"י "בשער כתיב ביה ונרפא, ובשער כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא, אדם כי יהיה בעורו בשער נגע צרעת כי תהיה באדם לא כתיב בחד מינייהו ונרפא, לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למונותיו". לפי"ז ביאר, השם אדם הוא מלשון אדמה, ועל אדמה שהוא קשה לא שייך רפואה, לכן בברכה אומרים רופא כל בשר, כי בשער שהוא רך שייך רפואה.